

Somnis en temps de guerra

Records d'infantesa

Ngũgĩ wa Thiong'o

Traduït per Josefina Caball

El somni de canviar el destí d'un país
colonitzat immers en una guerra genocida.

LLEGIR EN CATALÀ
ASSOCIACIÓ D'EDITORIALS INDEPENDENTS

Raig verd
editorial

Aquest llibre va ser publicat amb el suport de:

Generalitat de Catalunya
**Departament
de Cultura**

Primera edició: setembre 2016

Títol original: *Dreams in a Time of War*

Copyright © 2010 by Ngũgĩ wa Thiong'o

© de la traducció de l'anglès, Josefina Caball

© d'aquesta edició, Raig Verd Editorial, 2016

Disseny de la coberta: Tono Cristòfol

Fotografia de la coberta: Peter Mendelsund

Producció editorial: Josep Pons

Correcció: Josep Pons, Pepe Arabi

Publicat per Raig Verd Editorial

Gran Via de les Corts Catalanes, 514, 1r 7a, Barcelona 08015

www.raigverdeditorial.cat

@Raig_Verd

RaigVerd

Impressió: Estugraf

Dipòsit legal: B 411-2016

ISBN: 978-84-16689-13-2

BIC: BM, BGHA, HBJH, HBTQ

Imprès a Espanya - *Printed in Spain*

La traducció d'aquest llibre es regeix pel contracte tipus proposat per ACE Traductores.

Raig Verd Editorial forma part de l'Associació d'editorials independents

Un cop llegit el llibre, si no el vols conservar, el pots deixar a l'abast d'altres, passar-lo a un company de feina o un amic a qui pugui interessar. En el cas de voler llençar-lo (cosa impensable), fes-ho al contenidor blau de reciclatge de paper.

L'editorial expressa el dret del lector a la reproducció total o parcial d'aquesta obra per a ús personal.

Per a Thiong'ò pare, Kĩmunya, Ndũcũ, Mũkoma, Wanjikũ, Njoki, Bjorn, Mũmbi, Thiong'ò K, i la neboda Ngĩna, amb l'esperança que els teus fills llegeixin aquest llibre i arribin a conèixer la seva rebesàvia Wanjikũ, el seu besoncle Wallace Mwangi, àlies Good Wallace, i el paper que van tenir en la formació dels nostres somnis; per a tot el clan Ndũcũ i la família Thiong'ò, i per a la meua dona, Njeeri wa Ngũgĩ, que em va instar a escriure aquestes memòries.

No hi ha res com un somni per crear el futur.

—Victor Hugo, *Els miserables*

*Pels llibres he sabut, amic meu,
d'homes que somiaven, que vivien
i que tenien gana en una cambra sense llum;
que no podien morir perquè la mort era massa pobre,
que no dormien per somiar,
sinó que somiaven per canviar el món.*

—Martin Carter, «Mirant les teves mans»

En els temps foscos

també es cantarà?

Sí, també es cantarà.

Sobre els temps foscos.

—Bertolt Brecht, «Lema»

Anys més tard, en llegir el vers de T. S. Eliot que diu que l'abril és el mes més cruel, recordaria el que em va passar un dia d'abril del 1954, al fred Limuru, el punt principal del territori que el 1902 un altre Eliot, Sir Charles Eliot, aleshores governador de la Kenya colonial, havia reservat per als colons blancs amb el nom de White Highlands, «les terres altes blanques». El record era molt viu, com si fos avui.

Aquell dia jo no havia dinat, i la meva panxa ja no es recordava de les farinetes que m'havia menjat abans de la correguda de deu quilòmetres fins a l'escola de grau mitjà, la Kĩnyogori Intermediate School. Ara havia de fer altre cop els mateixos quilòmetres per tornar a casa i vaig procurar no fer-me il·lusions de poder menjar res aquell vespre. La mare feia el que podia per preparar alguna cosa cada dia, però quan es té gana, val més distreure-la fent qualsevol altra cosa. Això era el que solia fer a l'hora de dinar, quan els altres nens treien la carmanyola i els qui vivien en aquell veïnat se n'anaven al migdia a casa. Moltes vegades feia veure que anava a algun lloc, però en realitat buscava l'ombra d'algun arbre o un arbust, lluny dels altres nens, per llegir un llibre, qualsevol llibre; encara que no és que n'hi hagués gaires, de llibres, però fins i tot les notes de classe em servien per distreure'm. Aquell dia vaig llegir una versió resumida de l'*Oliver Twist* de Dickens. Hi havia un dibuix de l'Oliver Twist amb un tassó a la mà i alçant la vista cap a una figura alta i imposant, acompanyat d'un peu d'il·lustració que deia: «Si us plau, senyor, que me'n podeu posar una mica més?». Jo em vaig identificar amb la pregunta; només que en el meu cas la pregunta solia anar dirigida a la mare, la meva única benefactora, que, si podia, sempre me'n donava més.

Escoltar les anècdotes i les històries dels altres nens també em distreia i m'alleujava, sobretot durant el camí de tornada, que no era tan pesat com el que fèiem al matí, corrent descalços tota l'estona, mentre la suor ens regalimava galtes avall, per evitar arribar tard a escola i els cops de vara als palmells de les mans. De tornada a casa, tret per als nens de Ndeiya i Ngeca, que havien de fer pel cap baix quinze quilòmetres a peu, el camí era més relaxat. I encara ho era més, de relaxat, matar l'estona a la carretera abans del sopar, de regularitat incerta, o de les feines que ens manaven dins i al voltant de les cabanyes del recinte familiar.

El meu company de classe Kenneth i jo en sabíem força, de matar l'estona, sobretot quan enfilàvem l'últim turó abans d'arribar a casa. De cara al pendent de baixada, tots dos xutàvem cap enrere una «pilota», que gairebé sempre era una poma de Sodoma, ben amunt i en la direcció del cim del turó. El xut següent s'havia de fer des del punt on havia anat a parar la pilota, i així anàvem fent, competint per veure qui arribava primer al capdamunt de tot. No era la manera més fàcil i ràpida d'arribar-hi, però tenia la virtut de fer que ens oblidéssim de tot. Però ja érem massa grans per a aquesta mena de jocs. A més, res no ens captivava tant com sentir explicar històries.

Sovint ens aplegàvem al voltant de qualsevol que n'expliqués alguna i els qui hi tenien més traça es convertien en els herois del moment. De vegades, competint per estar més a prop del narrador, un grup el feia anar cap a un costat; llavors l'altre grup el tornava a empènyer cap a l'altre costat, i tots plegats anàvem avançant fent ziga-zagues com un ramat de xais.

Aquell vespre no va ser diferent, tret de la ruta que vam agafar. Des de Kinyogori fins al meu poble, K'wangūgī o Ngamba i els seus veïnats, normalment seguíem un camí que travessava tot de serrats i valls, però quan escoltaves

històries, no et fixaves en els serrats ni en els camps de blat de moro, patates, pèsols, mongetes, vorejats d'acàcies i de tanques de pomeres de cafres i d'arbusts grisos i espinosos. El camí duia a la zona de Kihingo, passava per davant de Manguo, l'escola elemental on jo anava abans i que estava situada al fons de la vall, i després s'enfilava per un turó d'herba i acàcies negres. Però aquell dia, seguint com xais el narrador principal, vam fer una altra ruta, una mica més llarga, que era paral·lela a la tanca de la fàbrica de sabates Bata de Limuru i passava per davant de l'abocador pudent on l'empresa llançava les restes putrefactes de cautxú, pells i cuir i arribava fins a una intersecció de vies ferroviàries i carreteres, una de les quals duia al mercat. A la cruïlla hi havia un grup d'homes i dones que devien tornar del mercat i que discutien animadament. El grup es va fer més gran quan els treballadors de la fàbrica de sabates es van aturar i s'hi van afegir. Un o dos nois van reconèixer alguns parents entre la multitud i jo els vaig seguir per escoltar les converses.

—L'han enxampat in fraganti —deien alguns.

—Amb bales a les mans! Imagineu-vos! A ple dia.

Tothom, fins i tot la canalla, sabia que, per a un africà, que l'atrapessin amb bales o amb casquets buits era sinònim de traïció; seria titllat de terrorista i només podria acabar d'una manera: penjat a la forca.

—Hem sentit trets —deien alguns.

—He vist com li disparaven amb els meus propis ulls.

—Però no ha mort!

—Mort? Hmm... Les bales han rebotat cap als qui disparaven.

—Que no, que ha pujat volant al cel i ha desaparegut entre els núvols.

Les discrepàncies entre els narradors van fer que la gentada es dividís en grupets de tres, quatre i cinc persones al

voltant d'un narrador que tenia la seva pròpia versió del que havia passat aquella tarda. Jo, d'esma, vaig passar d'un grup a l'altre, espigolant bocins d'aquí i d'allà. De mica en mica, vaig anar lligant caps i vaig aconseguir formar un relat d'allò que captivava aquella gent, un relat absorbent sobre un home sense nom que havia estat detingut a prop de les botigues índies.

Les botigues estaven situades sobre els serrats: fileres de construccions encarades les unes a les altres que formaven un recinte tancat i rectangular per als carros i els compradors, amb punts d'accés a les cantonades. El serrat davallava fins a una plana on s'alçaven unes construccions que eren propietat d'africans i que formaven un rectangle semblant, i a l'espai tancat s'hi solia fer mercat els dimecres i els dissabtes. A l'ampli pendent que hi havia entre els dos centres comercials, hi tenien les cabres i els xais que havien de vendre aquells mateixos dos dies de mercat. Segons deien, aquella zona havia estat l'escenari dels fets que ara animaven la colla de narradors i oients. Tots estaven d'acord que després d'haver emmanillat l'home, la policia l'havia fet pujar a la part posterior de la camioneta.

De cop i volta, l'home havia saltat del vehicle i havia arrencat a córrer. Els policies, desprevinguts, van girar la camioneta i van empaitar-lo, apuntant-li les armes. Alguns agents van saltar i van perseguir-lo a peu. Ell es va barrejar entre els compradors i després es va esmunyir per una esclotxa entre dues botigues i va entrar en l'espai obert que separava les botigues índies de les africanes. Aquí la policia va obrir foc. L'home va caure, però de seguida es va tornar a alçar i va posar-se a córrer d'un costat a l'altre. Això mateix es va repetir una vegada i una altra fins que l'home va avançar fent ziga-zagues entre les ovelles i les cabres, va baixar pels pendents, va passar per davant de les botigues africanes, va travessar les vies del tren cap a

l'altre costat, va deixar enrere les cases on vivien apinyats els treballadors de la fàbrica de sabates Bata de Limuru, i va pujar serrat amunt fins que va desaparèixer, aparentment il·lès, entre les exuberants plantacions de te verd dels europeus. En un no res, la persecució havia convertit el perseguit, un home sense nom, en una llegenda, i havia inspirat un munt d'històries d'heroisme i màgia entre els qui havien estat testimoni dels fets i els que se n'havien assabentat per d'altres.

Jo havia sentit dir coses semblants dels guerrillers del Mau-Mau, de Dedan Kĩmathi en particular; només que fins llavors aquests fets màgics havien passat molt lluny, a Nyandarwa i a la serralada del mont Kenya, i els qui els explicaven no n'havien estat testimonis directes. Fins i tot el meu amic Ngandi, el més informat dels narradors d'històries, mai no va dir que hagués vist cap dels fets que descriu tan gràficament. A mi m'agrada més escoltar històries que no pas narrar-les, però aquesta precisament tenia moltes ganes d'explicar-la, abans o després de sopar. Així, quan tornés a veure Ngandi, podria estar a la seva altura.

Les barreres en forma d'aspa del pas a nivell del ferrocarril estaven alçades. Va sonar una sirena i va passar el tren, cosa que va recordar-nos a tots que encara quedaven molts quilòmetres per recórrer. En Kenneth i jo també vam prosseguir i quan ja ens vam haver allunyat dels altres escolars, ell va espatllar-ho tot refutant la veracitat de la història, si més no, la manera com l'havien explicat. A en Kenneth li agradava que la línia que separava la realitat de la ficció fos clara, no li agradava que es barreguessin. A prop de casa seva ens vam separar sense haver-nos posat d'acord sobre si el que havien explicat era una exageració o no.

Per fi vaig arribar a casa, on vaig trobar la mare, la Wanjikũ, que seia al voltant del foc juntament amb el meu germà petit Njinjũ, la meva germana Njoki i la Charity,

la dona del meu germà gran. A pesar del que havia dit en Kenneth, jo encara estava emocionat per la història de l'home sense nom, a qui veia com un d'aquells personatges dels llibres. Unes punxades de gana em van fer tornar a la realitat. Però feia estona que era fosc i això volia dir que aviat potser se serviria el sopar.

El menjar ja era a punt i me'l van servir en una carabassa, en un silenci total. Ni tan sols el meu germà petit, a qui agradava anunciar ben alt les coses que jo feia malament, com ara tornar a casa quan ja s'havia fet fosc, deia res. Jo volia explicar per què havia arribat tard, però primer havia de fer callar la panxa.

Al final no va caldre que donés explicacions. La mare va trencar el silenci. En Wallace Mwangi, el meu germà gran, Good Wallace, com li deia tothom, aquella tarda s'havia escapat de la mort de miracle. Preguem perquè no li passi res a les muntanyes. Aquesta guerra!, va dir.

Vaig néixer l'any 1938 a l'ombra d'una altra guerra, la Segona Guerra Mundial, fill de Thiong'o wa Ndūcū, el meu pare, i de Wanjikū wa Ngūgī, la meva mare. No sé quin lloc ocupava, en l'ordre cronològic, entre els vint-i-quatre fills del meu pare i les seves quatre dones, però era el cinquè fill de la casa de la mare. Per sobre meu, hi havia la germana gran, Gathoni; el germà gran, Wallace Mwangi; les germanes Njoki i Gacirū, en aquest ordre, i el meu germà petit, Njinjū, era el sisè i l'últim nascut de la meva mare.

El primer record que tinc de casa és un pati gran i cinc cabanyes formant un semicercle. Una de les cabanyes era la del pare, on també dormien les cabres a la nit. Era la cabanya principal, no pas per les seves dimensions sinó perquè era equidistant de les altres quatre. D'aquesta cabanya en deien *thingira*. Les dones del pare, o les nostres mares, com les anomenàvem, li portaven menjar a la seva cabanya per torns.

La cabanya de cada dona estava dividida en espais que tenien funcions diferents, amb un foc fet amb tres pedres al centre, estances per dormir i una mena de rebost; un espai gran per a les cabres i, en molts casos, un tancat petit que era un corral per engreixar-hi xais o cabres per a les ocasions especials. Cada unitat familiar tenia un graner, una cabana petita i rodona muntada sobre uns puntals amb parets fetes de branques entreteixides. El graner era indicador d'abundància o d'escassetat. Després d'una bona collita era ple de blat de moro, patates, mongetes i pèsols. Sabíem si vindrien dies de fam o no segons el que hi havia al graner. Adossat al pati, hi havia un *kraal*, un tancat molt gran per a les vaques amb coberts petits per als vedells.

Les dones arreplegaven les tifes de vaca i els excrements de les cabres i els apilaven en un femer que hi havia al costat de l'entrada principal del pati. Al cap dels anys, el femer es va transformar en un turó cobert d'ortigues. El turó era tan gran, que em meravellava veure com els grans s'hi enfilaven i en baixaven amb tanta facilitat. Des del peu del turó baixava un paisatge boscos. Quan era una criatura que tot just començava a caminar, solia seguir amb la mirada les meves mares i els meus germans grans, tant nois com noies, quan sortien per la porta del nostre pati i em feia l'efecte que, misteriosament, el bosc se'ls empassava al matí i que al vespre, també misteriosament, els perbocava intactes. No va ser fins més tard, quan ja era capaç d'anar una mica més enllà del pati, que vaig veure que hi havia caminets entre els arbres. Vaig saber que més enllà del bosc s'estenia el terme municipal de Limuru i que, a l'altra banda de les vies del tren, hi havia les plantacions dels blancs a les quals els meus germans grans anaven a collir fulles de te a canvi d'una paga.

Després les coses van canviar, no sé si a poc a poc o de sobte, però van canviar. Les vaques i les cabres van ser les primeres que van desaparèixer i els coberts van quedar buits. El femer va deixar de ser el lloc on es tiraven les tifes de vaca i els excrements de cabra i es va convertir en un abocador per a deixalles i prou. Amb el temps ja no em va semblar tan alt i impressionant i podia pujar-hi i baixar-ne fàcilment. Més endavant, les nostres mares van deixar de conrear els camps del voltant del pati; ara treballaven en uns altres camps, lluny del recinte familiar. La *thingira* del pare va quedar abandonada i ara les dones recorrien una certa distància per portar-li menjar. Vaig veure com tallaven arbres i només hi deixaven les soques, com removien la terra i com després hi plantaven piretre. Feia una sensació estranya veure retrocedir el bosc a

mesura que els camps de piretre avançaven. I em cridava l'atenció principalment veure que els meus germans ara treballaven per temporades als nous camps de piretre que s'havien menjat el nostre bosc allà on abans havien treballat, tot just a l'altra banda de les vies del tren, a les plantacions de te dels europeus.

Els canvis en el paisatge físic i social no es produïen segons un ordre perceptible; s'encavalcaven els uns amb els altres i tot plegat era una mica confús. Però, d'alguna manera, amb el pas del temps, vaig començar a lligar uns quants caps i les coses se'm van fer més clares, com si sortís d'una boira. Vaig saber que la nostra terra no era ben bé nostra; que el nostre recinte de cabanyes formava part de la propietat d'un terratinent africà, el senyor reverend Stanley Kahahu, o Bwana Stanley, com li dèiem; que ara érem *aboi*, arrendataris sense contracte escrit. Com vam arribar a ser *aboi* de les nostres pròpies terres? Que potser havíem cedit la nostra terra ancestral als europeus? La boira no s'havia esbargit del tot.

El meu pare, una persona força distant, parlava molt poc del seu passat. Les nostres mares, al voltant de les quals girava la nostra vida, no semblaven gaire predisposades a divulgar detalls del que sabien d'ell. Així i tot, els bocins i els fragments que anava aplegant a partir de xiuxiueigs, insinuacions i de tant en tant alguna anècdota a poc a poc van anar formant un relat de la seva vida i de la seva família.

El meu avi patern era fill de massais i va anar a parar a un assentament kikuiu en algun punt de Mūrang'a com a botí de guerra, com a captiu o com un nen abandonat que fugia d'algun infortuni, com ara la fam. Al començament no coneixia la llengua kikuiu, i com que les paraules massai que solia pronunciar sonaven per a l'orella kikuiu com si digués *tūcū* o *tūcūka*, li van dir Ndūcū, que vol dir «el nen que sempre deia *tūcū*». També li van posar el nom generacional honorífic de Mwangi. Segons que diuen, l'avi Ndūcū finalment es va casar amb dues dones que es deien totes dues Wangeci. Amb una de les Wangecis va tenir dos fills, Njinjū o Baba Mūkūrū, com li dèiem nosaltres, i el meu pare, Thiong'o, a més de tres filles, Wanjirū, Njeri i Wairimū. Amb l'altra Wangeci va tenir dos fills més: Kariūki i Mwangi Karuithia, també conegut com Mwangi el cirurgià, perquè més endavant va esdevenir especialista en la circumcisió masculina i practicava la seva professió per tot Gikūyū¹ i per la terra dels massais.

El destí no em va permetre conèixer l'avi Ndūcū ni l'àvia Wangeci. Una malaltia misteriosa va assolir la regió.

¹ Gikūyū o Kikuyu. En la traducció hem respectat la grafia de l'original anglès quan es refereix a la ciutat o districte. Quan fa referència específicament a l'ètnia o a la llengua, escrivim «kikuiu», que és la forma adoptada per l'IEC. (N. de la T.)

L'avi va ser dels primers a anar-se'n, seguit ràpidament per les seves dues dones i la seva filla Wanjirū. Just abans de morir, l'avi, creient que la família era víctima d'una nefasta maledicció del passat o d'un poderós encanteri de veïns envejosos —perquè, si no, no s'entenia que la gent pogués caure morta així com així després d'una febrada—, va manar al meu pare i al seu germà que busquessin refugi a casa de parents que ja havien emigrat a Kabete, que era quilòmetres lluny, entre els quals hi havia les seves germanes Njeri i Wairimū. Van jurar que mai més no tornarien a Múrang'a i que no divulgarien els seus orígens exactes als seus fills perquè els seus descendents no tinguessin la temptació de tornar i reclamar els seus drets a la terra familiar i morissin de la mateixa manera. Els dos nois van complir la paraula que havien donat a la seva mare i van fugir de Múrang'a.

No vaig entendre la misteriosa malaltia que es va endur els meus avis i que va obligar el meu pare a fugir fins, quan, anys més tard, vaig llegir els relats de l'Antic Testament que parlaven de desgràcies que assolaven la comunitat. Més endavant imaginaria que el pare i el seu germà havien format part d'un èxode causat per una plaga de proporcions bíbliques a la recerca d'una terra promesa. Però quan vaig llegir escrits sobre els traficants d'esclaus àrabs, els exploradors missioners i fins i tot sobre aficionats a la caça major —el jove Churchill el 1907, T. D. Roosevelt el 1909 i tots els que van venir després—, vaig imaginar-me el pare i l'oncle com dos aventurers armats amb arcs i fletxes travessant els mateixos camins, esquivant aquells caçadors, lluitant contra lleons intrusos, deslliurant-se per ben poc de la mort per picades de serps esmunyedisses, obrint-se pas a cops de destrat per la brossa espessa d'un bosc primigeni a través de valls i serrats, fins que de cop i volta arribaven a una plana, on es quedaven estupefactes

i esbalaïts. Davant seu hi havia tot d'edificis de pedra de diverses altures, camins plens de carruatges de diverses mides i persones de diversos colors que anaven del negre al blanc. Algunes de les persones blanques seien en carruatges tirats o empesos per homes negres. Devien ser els esperits blancs, els *mizungu*, i allò devia ser el Nairobi del qual havien sentit dir que havia brotat de les entranyes de la Terra. Però res no els havia preparat per a les vies fèrries i el monstre esfereïdor que vomitava foc i que de tant en tant deixava anar un crit esborronador.

Aquell monstre va ser l'origen de Nairobi. Al començament era simplement un magatzem per al material d'enormes dimensions necessari per a la construcció del ferrocarril i els serveis de manteniment, però després va créixer ràpidament fins que es va transformar en una ciutat poblada per milers d'africans, uns quants centenars d'asiàtics i un grapat d'europèus iracunds que eren els qui la controlaven. Pels volts del 1907, quan Winston Churchill, com a subsecretari d'Estat per a les colònies del Govern de Henry Campbell-Bannerman, va visitar Nairobi, fundada feia nou anys, escriuria: «Tots els homes blancs de la capital tenen un càrrec polític i la majoria són líders de partits polítics», i va expressar incredulitat davant el fet que «un centre tan nou pogués desenvolupar uns interessos tan divergents i oposats, o que una comunitat tan petita pogués oferir a cadascú una forma d'expressió tan vigorosa i fins i tot tan vehement».²

Aquelles cases tan grans de les planes van fer un efecte molt diferent en cadascun dels dos germans. Quan feia un cert temps que vivien amb una tieta a Uthiru, el meu oncle se'n va anar del bullici de la ciutat, va provar sort en zones més rurals com Ndeiya i Limuru, i es va estar amb

² Winston S. Churchill. *My African Journey* (Leo Cooper, 1968), p. 18. (N. de l'A.)

la família Karaū. Però el meu pare, fascinat i intrigat pel centre urbà, amb els seus habitants blancs i negres, s'hi va quedar. Finalment va trobar feina de criat en una casa europea. Els detalls sobre aquesta etapa de la seva vida a casa d'una família blanca també eren escassos, només explicava com s'havia deslliurat d'incorporar-se a files i lluitar a la Primera Guerra Mundial.

Des de la Conferència de Berlín de l'any 1885, que va dividir l'Àfrica en esferes d'influència entre les potències europees, els alemanys i els britànics competien per la colonització dels territoris de l'Àfrica Oriental, com ho demostren els exemples de dos aventurers: Karl Peters, que va fundar la Companyia Alemanya de l'Àfrica Oriental el 1885; i Frederick Lugard, de la Companyia Imperial Britànica de l'Àfrica Oriental, constituïda en societat comercial el 1888 per Sir William McKinnon. Els territoris que aquestes companyies privades es van apropiat amb el suport «amb reserves» dels caps de govern respectius, Bismarck i Gladstone, més endavant van ser nacionalitzats, és a dir, colonitzats. I quan la mare pàtria tossia, la colònia filla agafava la grip. Per això, quan a Sarajevo, el 28 de juny del 1914, un estudiant serbi, Gavrilo Princip, va assassinar Francesc Ferran, hereu de l'Imperi austrohongarès, i va desencadenar una guerra europea entre els imperis emergents rivals, els dos estats colonials, Tanganyika i Kenya, van lluitar al costat de les seves mares, i per tant, els uns contra els altres; les forces alemanyes, dirigides pel general von Lettow-Vorbeck, es van enfrontar als britànics, dirigits pel general Jan Smuts. Però no van ser només els colonitzadors europeus que es van enfrontar —al capdavant, no representaven ni l'1% de la població—, sinó que es van reclutar molts africans com a soldats i membres del Carrier Corps (Cos de Portadors). Els soldats africans morien en combat, per malalties i altres contratemps, en

xifres molt superiors a les dels soldats europeus. La seva participació pràcticament va caure en l'oblit, i només en va quedar constància als punts de Nairobi i de Dar es Salaam on van acampar, anomenats Kariokoo, una forma suahilinitzada del nom del cos. Com que els africans van ser obligats a participar en una guerra l'origen i les causes de la qual la població autòctona desconeixia completament, molts, com el pare, van fer tot el que van poder per evitar la lleva. Cada vegada que sabia que li farien fer un reconeixement mèdic, mastegava fulles d'una planta que li feia pujar la febre a un grau alarmant. Però hi ha altres versions que suggereixen que el pare comptava amb la complicitat de l'amo blanc, el qual no volia prescindir dels seus serveis.

A partir d'aquest fet històric i del grup d'edat del pare, vaig poder calcular que va néixer entre 1890 i 1896, els anys que la reina Victòria, per mitjà del seu primer ministre, Robert Cecil, tercer marquès de Salisbury, va absorbir el que aleshores era «propietat» d'una companyia privada i en va dir Protectorat de l'Àfrica Oriental, i el 1920, colònia i protectorat de Kenya. Una prova immediata que va demostrar que realment era propietat britànica va ser la construcció del ferrocarril d'Uganda des de Kilindini, Mombasa —la carretera del monstre que el pare va veure escopir foc i rugir.

El Nairobi on ara treballava el pare era el resultat d'aquell canvi de propietat formal i de la construcció de la línia ferroviària que va facilitar els desplaçaments dels colons blancs cap a l'interior a partir del 1902. Després de la Primera Guerra Mundial, que va acabar amb el Tractat de Versalles el juny del 1919, es va recompensar els excombatents blancs amb terres africanes, algunes de les quals eren dels soldats africans que havien sobreviscut, i això va accelerar els desnonaments, els treballs forçats i els arrendaments sense contracte de terres que ara eren

dels colons, i aquests arrendataris rebien el nom d'«ocupants». A canvi de l'ús de la terra, els ocupants eren una mà d'obra barata per al terratinent blanc, a qui, a més, venien les collites al preu que ell fixava. Els colons blancs, enfortits, van topar amb la resistència dels africans, de la qual, el moviment més important en aquell temps era l'East African Association (Associació de l'Àfrica Oriental), fundada el 1921, la primera organització política africana d'àmbit nacional, dirigida per Harry Thuku, que va captivar la imaginació de tots els treballadors africans, fins i tot del meu pare, i en qui una classe obrera africana, la nova força social de l'escenari de la història de Kenya a la qual ara pertanyia el pare, havia trobat la seva veu. Thuku va establir vincles amb el nacionalisme negre internacional de Marcus Garvey a Occident, als Estats Units, i amb el nacionalisme indi de Gandhi a Orient, aquest últim per mitjà de l'aliança amb Manilal A. Desai, líder dels indis locals. La policia secreta colonial seguia de prop les seves activitats, considerades pel Ministeri de les Colònies com una amenaça per al poder blanc. Gandhi i Thuku havien fet als seus països respectius una crida a la desobediència civil més o menys al mateix temps. Per eliminar aquest vincle kenyà entre el nacionalisme gandhià i el nacionalisme negre de Garvey, els britànics van detenir Thuku el març del 1922 i el van deportar a Kismayu, que avui dia pertany a Somàlia, on es va consumir durant set anys. Probablement és una coincidència, però, en tot cas, una coincidència interessant, el fet que Gandhi també fos detingut el mes de març, pocs dies després que Thuku. Els treballadors van reaccionar, en saber la notícia de la detenció de Thuku, amb una manifestació massiva davant de la Comissaria Central de Policia de Nairobi. Amb el suport d'uns colons que preniën cervesa i altres begudes alcohòliques a les terrasses del Norfolk Hotel, la policia va

disparar contra els manifestants i en va matar cent cinquanta; entre les víctimes hi havia una de les dirigents, Nyanjirū Mūthoni. No sé si el meu pare era a la manifestació multitudinària i va veure aquella carnisseria, però de ben segur el va afectar la crida posterior a una vaga general del sector del servei domèstic, del qual l'aristocràcia blanca depenia totalment. El pare va fugir de Nairobi per evitar l'agitació política creixent, de la mateixa manera que s'havia escapat de la pesta i de la mateixa manera que havia evitat que el mobilitzessin durant la Primera Guerra Mundial. Va seguir els passos del seu germà i es va refugiar a la zona rural de Limuru.

Però Nairobi l'havia marcat. De l'amo europeu el pare n'havia après unes quantes paraules i expressions selectes de la seva llengua —«ruc acabat», «negre de merda» i «bardaix»—, que ell va adaptar al kikuiu, *mburaribuu*, *kaniga gaka*, *mbaga ino*³ i que després feia servir profusament per adreçar-se a qualsevol dels seus fills quan el feien enfadar. Fent de criat havia estalviat prou diners per comprar unes quantes cabres i unes quantes vaques que, al cap del temps, van criar més cabres i més vaques, i quan va fugir de la capital, ja tenia un ramat considerable que menava amb l'ajuda del seu germà. Finalment, va comprar terra a Njamba Kibūkū a la zona de Limuru. Va pagar amb cabres, segons el sistema tradicional de pactes orals davant de testimonis. Més endavant, Njamba va vendre la mateixa terra al senyor reverend Stanley Kahahu, un dels primers a convertir-se al cristianisme i de ser ordenat a la Missió de l'Església d'Escòcia de Kikuyu, i al seu germà Edward Matumbī, que havia guanyat diners a Molo talant arbres, serrant troncs i fent teules de fusta per a clients europeus. La revenda es va enregistrar segons el sistema

³ En anglès, *bloody fool*, *Nigger* i *Bugger* respectivament. (N. de la T.)

legal colonial, amb testimonis i amb documents escrits i signats. Que potser Kahahu, tan religiós com era, sabia que Njamba havia venut la terra dues vegades, primer per unes cabres al meu pare i després a ell per diners? Tant si ho sabia com si no, la doble transacció va crear una tensió perdurable entre tots dos litigants, el pare i en Kahahu.

El judici per determinar-ne l'autèntic propietari, un afer intermitent, al Tribunal Indígena de Cura, es va allargar molts anys, i a cada vista que es feia el testimoniatge oral s'enfrontava amb la paraula escrita i legal. La tradició i l'oralitat no podien fer res contra l'escriptura i la modernitat. Un títol de propietat, tant se valia com s'hagués aconseguit, sempre s'imposava a un pacte oral. El veredicté va ser que Kahahu era el propietari legítim de la terra; el pare va conservar el dret no hereditari d'ocupar durant tota la vida el recinte on havia aixecat les cinc cabanyes. El vencedor de seguida va fer valer els seus drets negant al pare el permís de pasturar i conrear a les seves altres terres.

No sé si el pare va pensar mai que era una ironia haver perdut el litigi davant d'un terratinent negre, educat en un centre de missioners blancs de Kikuyu, segons el mateix sistema legal que havia permès la creació de les White Highlands prenent les terres altes dels africans. Tenia problemes més immediats de què preocupar-se que les ironies de la història: alimentar els seus fills i el vast ramat de cabres i vaques.

L'avi de part de la mare, Ngūgĩ wa Gĩkonyo, va ajudar el pare. Li va donar drets de conreu i pastura en terres seves, unes terres que arribaven fins a les botigues índies, les botigues africanes i s'estenien més enllà, al costat africà de les vies del tren. La nova *thingira* i el *kraal* del bestiar del pare ara estaven situats entre el límit d'un bosc d'eucaliptus blaus i d'altres eucaliptus que era de l'avi Ngūgĩ i els

afores del mercat africà.⁴ Les dones i els fills del pare es van quedar al recinte familiar de sempre.

Així, doncs, malgrat el cop legal i les seves repercussions, la reputació del pare com l'home més ric en vaques i cabres va persistir, i també la seva reputació de tenir una família disciplinada i bon ull per a les dones boniques, una fama que li venia del temps en què va conquerir la primera esposa.

⁴ El bosc ja no existeix. Ara s'hi estén l'ampli municipi de Limuru, des que les antigues botigues índies van ser traslladades del lloc on eren abans. (N. de l'A.)